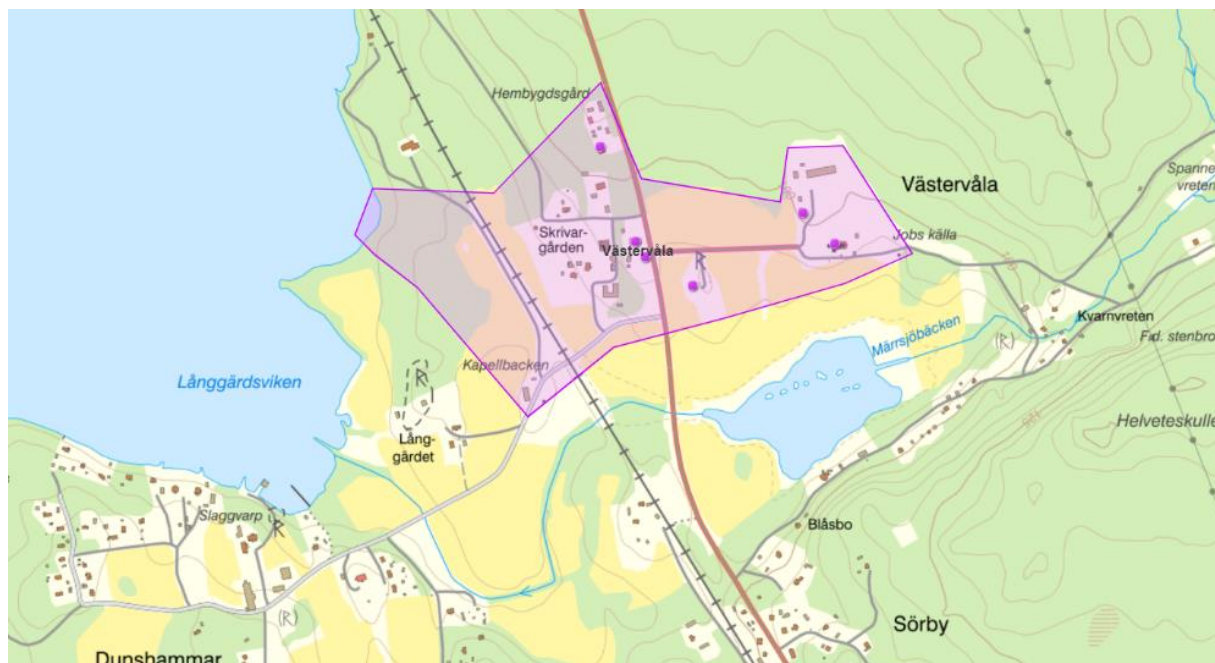

VÄSTERVÅLA

OMGIVANDE LANDSKAP/SIKTLINJER

Västervåla socken ligger i Fagersta kommun. Kyrkan är belägen i en vidsträckt dal i ett öppet landskapsstråk som breder ut sig norr om den så kallade Bergslagsporten i Skommarbo. I öster är landskapet kuperat och skogsrikt. Socknen är vidsträckt, i nordsydlig riktning delad av sjön Åmänningen.

I västra delen av dalen nära Åmänningen ligger ett järnåldersgravfält som består av omkring tjugo stensättningar. Västervåla socken tillhör Norbergs bergslag där järnmalm brutits sedan tidig medeltid. Bearbetning av järn var områdets huvudnäring långt in på 1900-talet.

Söder om kyrkbyn ligger byn Sörby med frikyrka, skolhus och lanthandel. Vid sjön ligger byn Västanberg med flera gårdar och jordbruksbebyggelse.

VÄGNÄT/STIGAR/VATTENDRAG

Längre tillbaka anlände kyrkobesökare från socknens västliga byar med kyrkbåtar och lade till vid Åmänningens östra strand. Djupnäs by köpte en kyrkbåt tillverkad på Sollerön i Siljan år 1885. Båten finns idag på Vallby friluftsmuseum i Västerås. En kyrkstig gick upp mot kyrkan och passerade direkt norr om prästgården. En allé från prästgården ledde upp mot kyrkan. Järnvägen från Stockholm till Ängelsberg skar av kyrkstigen när den anlades 1875.

Landsvägen löper genom kyrkbyn i nordsydlig riktning. Vid byn Sörby är delar av berget bortsprängt och för resande norrifrån öppnar sig berget och vyn ner mot kyrkbyn.

KYRKAN, DESS PLACERING OCH BYNS UTBREDELSE

Västervåla har haft egen kyrka och präst sedan 1400-talet. Socknen var ursprungligen annex till Norbergs socken. Den nuvarande kyrkan ersatte en tidigare kyrkobyggnad av trä från 1600-talets början. Tornet byggdes under 1700-talets slut och under 1800-talet byggdes långhuset om. I södra

området av sockencentrumets utbredning ligger Kapellbacken. Enligt äldre skrönor skulle den första kyrkan byggas på Kapellbacken, men trollen i Landsberget i västra delen av socknen kunde inte tåla en kristen klockringning. De rev ner bygget på natten. Då fästes ett gyllene kors mellan två oxar som fick gå vart de ville. Korset ska då ha fastnat i en rishög på dagens kyrkplats. En liknande historia finns rörande Harakers kyrka.

I Västervåla socken har Engelsbergs bruk varit den mest befolkade platsen sedan 1700-talet.

GRÖNSTRUKTUR

Kyrkan ligger på en öppen plats omgiven av åkrar och ängar. Allén som leder upp från landsvägen och prästgården är iögonfallande på grund av dess flacka omgivning. Söder om kyrkan ligger en åker som under lång tid av blivit översvämmat under våren. Åkern är numera uppdämd och fungerar som fågelsjö.

BEBYGGELSE

Prästgården ligger intill landsvägen mellan kyrkan och sjön. Den har ett timrat boningshus från 1760. En före detta tiondebod i rödfärgat timmer ligger som flygel till manbyggnaden. Boden är troligen från 1700-talet. Möjligen har den också använts som sockenmagasin. Boden har en äldre dörr som sägs vara från kyrkan. Dörren ska ha suttit i kyrkans torndel som rev 1794. En timrad bak- och mangelbod från 1800-talets början står som en andra flygel. Skrivargården är en större gård intill prästgården. Huvudbyggnaden uppfördes 1891–92 inspirerad av villorna i Ängelsberg som ritades av Stockholmsarkitekten Gustaf Clason. Till gården hör flera arbetarbostäder och bodar.

Norr om prästgården ligger idag hembygdsgården med flera äldre, timrade byggnader. Där ligger sockenstugans byggnad från 1936. Sockenstugan har haft flera föregångare. Närmast norr om kyrkan låg arrendatorsgård/kaplansboställe fram till 1852, som under senare hälften av 1800-talet fyllde olika sockenkommunala funktioner.

Fattigstugan fanns delvis i en äldre sockenstuga. Under en period användes skolan i Sörby som fattigstuga. Ett ålderdomshem uppfördes söder om kyrkoallén. Idag är den byggnaden riven men en personalbostad finns kvar som tidigare användes av kyrkvaktmästaren. Idag används den som privatbostad. Komministertjänsten drogs in 1854. Komministerbostaden användes efter det till klockarbostad, folkskola och sockenstuga. En ny mangårdsbyggnad uppfördes på komministergården 1939.

En barnkoloni låg under 1900-talets mitt vid stranden strax norr om kyrksstigen.

<i>Byggnadstyp</i>	<i>Årtal</i>	<i>Kommentar</i>
Ja Kyrkan	1600-tal	Ersatte en äldre kyrka
Ja Prästgård	1760	Funnits på platsen sedan 1400-talet.
Ja Sockenstuga	1936	Platsen för sockenstugan sedan 1700-talet. Idag församlingshem och hembygdsgård.
Ja Klockargård Fattigstuga		Se komminister Delvis i den äldre sockenstugan, sen i folkskolan i Sörby, sen i Ålderdomshemmet söder om kyrkoallén, idag är den riven och personalbostaden användes av kyrkvaktmästaren, idag privatbostad.
Ja Skolhus	1800-tal/1900-tal	Se komminister, Ytterligare skolhus i Bondfallet
Ja Tiondebod	1700-tal	Dörren ska ha suttit i kyrkans torndel som revs 1794.
Ja Sockenmagasin Kyrkstall		Troligen har tiondeboden använts.
Ja Kaplan/komministergård	1852/1939	Komministertjänsten drogs in 1854, huset användes då till klockarbostad, folkskola och sockenstuga. Ny mangårdsbyggnad 1939. 2 äldre byggnader står på hembygdsgården.

TIDSPERIOD OCH VÄRDERING

Äldre medeltid till 1350	O	1 Betydande värde som helhet
Yngre medeltid 1350–1550		2 Betydande värde i delar
1550–1760		3 Få betydande värden
1760–1860		
1860–1920		
1920–2000		
O Blandad tidsperiod		

UTMÄRKANDE KARAKTÄRSDRAG

- Användningen av kyrkbåtar- unikt för Västmanland.
- Bebyggelsen ligger i mindre grupper i landskapet kring kyrkan.
- Kyrkan och dess allé utmärker sig i de kringliggande öppna fälten.

ANVÄNDNING IDAG

Kyrklig verksamhet, privatbostäder, hembygd föreningsverksamhet.

ATT TÄNKA PÅ

Samtliga fornminnen är skyddade enligt 2:e kapitlet Kulturmiljölagen.

Kyrkobyggnaden, kyrkotomten, de kyrkliga inventarierna och begravningsplatsen skyddas genom 4:e kapitlet kulturmiljölagen.

Miljöbalkens generella biotopskydd gäller för odlingsrösen, stenmurar, åkerholmar, alléer (även enkelradig), småvatten och våtmarker, källor samt pilevallar (hamlade träd på rad).

Delar av marken inom området kan regleras av detaljplan enligt plan- och bygglagen.

VIDARE UNDERSÖKNINGAR

Under vilka perioder användes kyrkbåtar? När anlades kyrkstigen?

KÄLLOR

Kulturhistorisk karakterisering Västervåla kyrka, Västerås stift, 2005

Kulturminnesvårdsprogram för Fagersta kommun, 1985

Lantmäteriet, äldre kartmaterial, www.lantmateriet.se 2021-07-01

Prästgårdsinventering U-län, Riksantikvarieämbetet, 1987

Västervåla kyrka.

Allé mot Västervåla kyrka.

Öppen yta ner mot sjön, före detta odlingsmark, här i närheten gick kyrkstigen.

Fågelsjö söder om kyrkan.

Västervåla före detta prästgård.

Före detta tiondebod på prästgården.

Sockenstugan på hembygdsgården.

Skrivargården.

Före detta komministergårdens mangårdsbyggnad.

Tiondebodens dörr.